

УДК 658.167:334.72

УТОЧНЕННЯ ПОНЯТТЯ ЛІКВІДНОСТІ СУБ'ЄКТА ЕКОНОМІКИ В РИНКОВИХ УМОВАХ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ГОСПОДАРЮВАННЯ

Лахтіонова Л.А., к.е.н., доцент
КНЕУ ім. Вадима Гетьмана
Міжнародного університету фінансів

Рассматриваются мнения ученых-аналитиков о понятии ликвидности субъекта экономики, делается критическая оценка существующим различным точкам зрения по этому вопросу. Обосновывается собственная точка зрения о понятии ликвидности субъекта экономики в условиях развития рыночных предпринимательских отношений.

The scientists-analysts' opinions concerning the concept of economy subject liquidity are examined, the critical estimation is given to the different existing points of view concerning it. The own point of view is grounded concerning the concept of economy subject liquidity in the conditions of market enterprise relations development.

У фінансовому аналізі при оцінці фінансового стану суб'єкта господарювання досліджується його ліквідність. На сьогодні існують різні точки зору щодо поняття ліквідності суб'єкта економіки [1 - 41]. А для правильного проведення фінансового аналізу і отримання достовірних аналітичних висновків та пропозицій важливим є єдине його розуміння. Тому дослідження розуміння ліквідності суб'єкта економіки і правильне застосування його в сучасному фінансовому аналізі підприємницької діяльності є доволі важливим та актуальним.

Метою дослідження є розгляд та уточнення поняття ліквідності суб'єкта економіки в ринкових умовах підприємницького господарювання.

У зв'язку з цим розв'язуються такі завдання:

- ознайомлення з думками різних вчених-аналітиків стосовно поняття ліквідності суб'єкта економіки;
- надання критичної оцінки існуючим різним точкам зору щодо поняття ліквідності суб'єкта економіки;
- обґрунтування власної точки зору щодо ліквідності суб'єкта економіки в умовах розвитку ринкових підприємницьких відносин.

В економічній літературі вживають та на практиці користуються такими поняттями, як ліквідність підприємства, ліквідність активів та ліквідність балансу. Але думки вчених-аналітиків стосовно цих понять значно різняться. Розглянемо поняття ліквідності суб'єкта господарювання.

Наведемо такі визначення ліквідності суб'єкта господарювання:

- важливий показник фінансового стану (В.Г. Козак, Г.Я. Козак, 2000 р. (без уточнення суті даної категорії фінансового аналізу); В.В. Ковальов, 2001 р.; О.В. Єфімова, 2002 р.; В.О. Мец, 2003 р.; П.Ю. Буряк, М.В. Римар, М.Т. Бець, Б.А. Карпінський, О.В. Майор, Л.І. Максимів, О.Я. Савчук, Н.В. Савчук, 2004 р.; Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижигов, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська, 2005 р.; С.Я. Салига, Н.В. Даций, С.О. Корецька, Н.В. Нестеренко, К.С. Салига, 2006 р.; Г.Г. Старостенко, Н.В. Мірко, 2006 р.; Н.П. Шморгун, І.В. Головка, 2006 р.; В.В. Ковальов., О.М. Волкова, 2007 р.; Н.М. Деева, О.І. Дедіков, 2007 р.; С.З. Мошенський, О.В. Олійник, 2007 р.);
- не подають поняття ліквідності підприємства (В.І. Іващенко, М.А. Болюх, 2001 р.; О.В. Єфімова, 2002 р.; В.М. Мельник, 2003 р.; Є.В. Мних, 2005 р.; Ж.К. Нестеренко, А.В. Череп, 2005 р.; М.І. Ковальчук, 2005 р.; В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова, С.Б. Ільїна., А.Г. Темченко, О.М. Брадул 2005 р.);
- наявність у нього оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань, навіть з порушенням термінів погашення, що передбачені контрактами (наголошуючи, що основною ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами) (В.В. Ковальов, 2001 р.; Н.М. Притуляк, 2002 р.; І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, З.Ф. Петряєва, 2004 р.; Н.М. Притуляк, 2005 р.; І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, В.В. Москаленко, 2006 р.; В.В. Ковальов., О.М. Волкова, 2007 р.; І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, 2008 р.);

- визначається здатністю підприємства швидко і з мінімальним рівнем фінансових втрат перетворити свої активи (майно) в грошові кошти (В.В. Бочаров, 2002 р.); спроможність підприємства перетворювати свої активи на гроші без втрат їх ринкової вартості для покриття всіх необхідних платежів у міру настання їх строків та швидкість здійснення, цього перетворення (Н.В. Тарасенко, 2006 р.); наявністю у нього ліквідних активів, до яких належать грошові кошти в касі, кошти на поточних та інших рахунках в банках, еквіваленти грошових коштів та інші, елементи оборотних активів, які легко реалізуються без втрати своєї реальної ринкової вартості (Г.І. Кіндрацька, М.Г. Білик, А.Г. Загородній, 2006 р.);
- здатність організації швидко виконувати свої фінансові зобов'язання, а при необхідності і швидко реалізовувати свої засоби (Л.В. Прикіна, 2002 р. (називаючи ліквідність короткостроковою платоспроможністю); М.Я. Коробов, 2002 р.);
- ознака фінансової стійкості (В.Г. Козак, Г.Я. Козак, 2000 р. М.Я. Коробов, 2002 р.);
- це його спроможність (здатність) перетворювати активи на гроші для покриття всіх необхідних короткострокових платежів або зобов'язань (Ю.С. Цал-Цалко, 2002 р.; В.О. Мец, 2003 р.; П.Ю. Буряк, М.В. Римар, М.Т. Бець, Б.А. Карпінський, О.В. Майор, Л.І. Максимів, О.Я. Савчук, Н.В. Савчук, 2004 р.; Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижигов, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська, 2005 р.; Т.О. Фролова, 2005 р.; В.П. Багров, І.В. Багрова, 2006 р.; Н.М. Дєєва, О.І. Дедіков, 2007 р.; С.З. Мошенський, О.В. Олійник, 2007 р.);
- здатність швидко погашати свою заборгованість (М.І. Конєва, 2003 р. (ототожнює ліквідність підприємства з ліквідністю балансу));
- означає безумовну платоспроможність господарюючого суб'єкта і передбачає постійну рівність між активами та зобов'язаннями як по загальній сумі, так і по термінах надходження (М.І. Конєва, 2003 р.);
- здатність підприємства розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші. Ліквідність розглядається з двох позицій:
 - 1) як час, необхідний для продажу активу;
 - 2) як суму, одержану від продажу активу.Тому, ліквідність – це здатність підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття своїх необхідних платежів в міру настання їх строків та швидкість здійснення цього (О.О. Шеремет, 2003 р.; 2005 р.);
- більш загальне поняття, ніж ліквідність балансу. Ліквідність балансу передбачає вишукування платіжних засобів тільки за рахунок внутрішніх джерел (реалізації активів). Але підприємство може залучити позикові засоби зі сторони, якщо в нього є відповідний імідж у діловому світі і досить високий рівень інвестиційної привабливості. Тому, оцінюючи ліквідність підприємства, треба враховувати його фінансову гнучкість, тобто здатність позичати кошти з різних джерел, збільшувати акціонерний капітал, продавати активи, швидко реагувати на кон'юнктуру ринку і т. ін. (Г.В. Савицька, 2005 р.; Л.М. Чечевіцина, І.М. Чуєв, 2006 р.; Н.П. Шморгун, І.В. Головка, 2006 р.; В.О. Подольська, О.В. Яріш, 2007 р.);
- розрізняють поняття майнової (абсолютної) і фінансової (відносної) ліквідності.

Майнова ліквідність означає здатність активу трансформуватися в кошти. Ступінь ліквідності активів визначається тривалістю часу, необхідного для цієї трансформації.

Фінансова ліквідність означає готовність і здатність підприємства виконувати свої зобов'язання в повному обсязі й у встановлені кредитним договором строки. Це визначається політикою підприємства щодо збереження ліквідності, основне завдання якої – запобігання неліквідності й неплатоспроможності завдяки пошуку в необхідних обсягах резервів коштів та інших ліквідних активів (С.Я. Салига, Н.В. Дацій, С.О. Корецька, Н.В. Нестеренко, К.С. Салига, 2006 р.);
- мобільність підприємства, його можливість (за появою будь-яких обставин) за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел оперативного знайти резерви платіжних засобів, необхідних для погашення боргів і постійно, на будь-який момент часу, підтримувати рівновагу між обсягами і термінами перетворення активів у грошові кошти і обсягами і термінами погашення зобов'язань (Н.М. Притуляк, 2005 р.; Р.О. Костирко, 2007 р.).

Вищепераховані думки можна згрупувати так (табл. 1).

Групування думок стосовно визначення ліквідності суб'єкта господарювання

№ п/п	Автори	Визначення ліквідності суб'єкта господарювання	Недоліки
1.	<p>В.Г. Козак, Г.Я. Козак, 2000 р.;</p> <p>В.В. Ковальов, 2001 р.;</p> <p>О.В. Єфімова, 2002 р.;</p> <p>В.О. Мец, 2003 р.;</p> <p>П.Ю. Буряк, М.В. Римар, М.Т. Бець, Б.А. Карпінський, О.В. Майор, Л.І. Максимів, О.Я. Савчук, Н.В. Савчук, 2004 р.;</p> <p>Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижиков, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська, 2005 р.;</p> <p>С.Я. Салига, Н.В. Дацій, С.О. Корецька, Н.В. Нестеренко, К.С. Салига, 2006 р.;</p> <p>Г.Г. Старостенко, Н.В. Мірко, 2006 р.;</p> <p>Н.П. Шморгун, І.В. Головка, 2006 р.;</p> <p>В.В. Ковальов, О.М. Волкова, 2007 р.;</p> <p>Н.М. Деева, О.І. Дедіков, 2007 р.;</p> <p>С.З. Мошенський, О.В. Олійник, 2007 р.</p>	Важливий показник фінансового стану	–
2.	<p>В.В. Ковальов, 2001 р.;</p> <p>Н.М. Притуляк, 2002 р.;</p> <p>І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, З.Ф. Петраєва, 2004 р.;</p> <p>Н.М. Притуляк, 2005 р.;</p> <p>І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, В.В. Москаленко, 2006 р.;</p> <p>В.В. Ковальов., О.М. Волкова, 2007 р.;</p> <p>І.Ф. Прокопенко, В.І. Ганін, 2008 р.</p>	Наявність у нього <u>оборотних коштів</u> в розмірі, <u>теоретично</u> достатньому для погашення <u>короткострокових зобов'язань</u> , навіть з порушенням термінів погашення, що передбачені контрактами (наголошуючи, що основною ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами)	Не вказується, що це не просто наявність оборотних коштів, а саме здатність та швидкість перетворення <u>оборотних активів</u> у грошові кошти з метою погашення <u>поточних зобов'язань</u> як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів

3.	<p>В.В. Бочаров, 2002 р.;</p> <p>Г.І. Кіндрацька, М.Г Білик, А.Г. Загородній, 2006 р.</p> <p>Н.В. Тарасенко, 2006 р.;</p>	<p>Визначається здатністю підприємства швидко і з мінімальним рівнем фінансових втрат перетворити свої <u>активи (майно)</u> в грошові кошти; наявністю у нього <u>ліквідних активів</u>, до яких належать грошові кошти в касі, кошти на поточних та інших рахунках у банках, еквіваленти грошових коштів та інші, елементи <u>оборотних активів</u>, які легко реалізуються без втрати своєї реальної ринкової вартості;</p> <p>спроможність підприємства перетворювати свої <u>активи</u> на гроші без втрат їх ринкової вартості для покриття всіх <u>необхідних платежів</u> в міру настання їх строків та швидкість здійснення, цього перетворення</p>	<p>Не вказується, для чого перетворюються активи в гроші.</p> <p>Якраз окремі види майнових цінностей і можуть втрачати свою вартість, яка буде залежати від конкретної ділової ситуації та крайньої необхідності реалізації активів із значними знижками, але дуже швидко, або не так швидко, але без зміни своєї ринкової вартості</p>
4.	<p>М.Я. Коробов, 2002 р.;</p> <p>Л.В. Прикіна, 2002 р.</p>	<p>Здатність організації швидко виконувати свої <u>фінансові зобов'язання</u>, а при необхідності і швидко реалізовувати свої <u>засоби</u></p> <p>(додає до цього поняття ліквідність як короткострокову платоспроможність)</p>	<p>В першу чергу і це головне – здатність трансформації засобів у гроші, а не здатність погашення боргів.</p> <p>Змішуються поняття ліквідності та платоспроможності</p>
5.	<p>В.Г. Козак, Г.Я. Козак, 2000 р.;</p> <p>М.Я. Коробов, 2002 р.</p>	<p>Ознака фінансової стійкості</p>	<p>Ліквідність та фінансова стійкість – це різні поняття і відповідно, різні індикатори фінансового стану суб'єкта господарювання</p>
6.	<p>Ю.С. Цал-Цалко, 2002 р.;</p> <p>В.О. Мец, 2003 р.; П.Ю. Буряк, М.В. Римар, М.Т. Бець, Б.А. Карпінський, О.В. Майор, Л.І. Максимів, О.Я. Савчук, Н.В. Савчук, 2004 р.;</p> <p>Т.Д. Костенко, Є.О. Підгора, В.С. Рижигов, В.А. Панков, А.А. Герасимов, В.В. Ровенська, 2005 р.;</p> <p>Т.О. Фролова, 2005 р.; В.П. Багров, І.В. Багорова, 2006 р.; Н.М. Деєва, О.І. Дедіков, 2007 р.; С.З. Мошенський, О.В. Олійник, 2007 р.</p>	<p>Це його спроможність (здатність) перетворювати <u>активи</u> на гроші для покриття всіх <u>необхідних короткострокових платежів</u> або зобов'язань</p>	<p>Не враховано швидкість перетворення активів на гроші</p>

7.	М.І. Конєва, 2003 р.	<p>Здатність його швидко погашати свою <u>заборгованість</u>;</p> <p>(ототожнює ліквідність підприємства з ліквідністю балансу);</p> <p>означає безумовну платоспроможність господарюючого суб'єкта і передбачає постійну рівність між <u>активами та зобов'язаннями</u> як по загальній сумі, так і по термінах надходження</p>	Ототожнює поняття ліквідності суб'єкта господарювання та платоспроможності суб'єкта господарювання, а це різні речі
8.	О.О. Шеремет, 2003 р.; 2005 р.	<p>Це здатність підприємства розраховуватися за своїми <u>поточними зобов'язаннями</u> шляхом перетворення <u>активів</u> на гроші. Ліквідність розглядають з двох позицій:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) як час, необхідний для продажу активу; 2) як суму, одержану від продажу активу. <p>Тому, <u>ліквідність</u> – це здатність підприємства перетворювати свої <u>активи</u> в гроші для покриття своїх <u>необхідних платежів</u> в міру настання їх строків та швидкість здійснення цього</p>	Порушено логіку поняття, спочатку необхідно наголосити, що це здатність та швидкість перетворення активів на гроші, а потім вказати, для чого і конкретизувати поняття – свої необхідні платежі
9.	Г.В. Савицька, 2005 р.; Л.М. Чечевіцина, І.М. Чуєв, 2006 р.; Н.П. Шморгун, І.В. Головка, 2006 р.; В.О. Подольська, О.В. Яріш, 2007 р.;	Більш загальне поняття, ніж ліквідність балансу. Ліквідність балансу передбачає вишукування платіжних засобів тільки за рахунок внутрішніх джерел (реалізації активів). Але підприємство може залучити позикові засоби зі сторони, якщо в нього є відповідний імідж у діловому світі і досить високий рівень інвестиційної привабливості. Тому, оцінюючи ліквідність підприємства, треба враховувати його фінансову гнучкість, тобто здатність позичати кошти з різних джерел, збільшувати акціонерний капітал, продавати активи, швидко реагувати на кон'юнктуру ринку і т. ін.	По-перше, може виникнути питання про розуміння терміна мобільності. Не повинно у визначенні однієї категорії бути іншої аналогічної категорії, яка, до речі, не часто використовується в теорії та практиці фінансового аналізу. Як правило, вживається термін ліквідності. По-друге, залучення зовнішніх джерел приводить до появи водночас як нових платіжних засобів – грошей, так і до нових зобов'язань

	Н.М. Притуляк, 2005 р.; Р.О. Костирко, 2007 р.	Мобільність підприємства, його можливість (за появою будь-яких обставин) за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел оперативно знайти резерви платіжних засобів, необхідних для погашення боргів і постійно, на будь-який момент часу, підтримувати рівновагу між обсягами і термінами перетворення активів у грошові кошти і обсягами і термінами погашення зобов'язань	
10.	С.Я. Салига, Н.В. Дацій, С.О. Корецька, Н.В. Нестеренко, К.С. Салига, 2006 р.	Розрізняють поняття майнової (абсолютної) і фінансової (відносної) ліквідності. Майнова ліквідність означає здатність <u>активу</u> трансформуватися в кошти. Ступінь ліквідності активів визначається тривалістю часу, необхідного для цієї трансформації. Фінансова ліквідність означає готовність і здатність підприємства виконувати <u>свої зобов'язання</u> в повному обсязі й у встановлені кредитним договором строки. Це визначається політикою підприємства щодо збереження ліквідності, основне завдання якої – запобігання неліквідності й неплатоспроможності завдяки пошуку в необхідних обсягах резервів коштів й інших ліквідних активів	Але не вказується мета, для чого саме, а це обов'язково повинно бути вказано в даному понятті. Чому даний вид ліквідності є абсолютною ліквідністю? Думка не обгрунтована. Ототожнюється дещо з поняттям платоспроможності, але не вказується за рахунок чого. Чому даний вид ліквідності є відотною ліквідністю? Думка не обгрунтована.
11.	В.І. Іващенко, М.А. Болюх, 2001 р.; О.В. Єфімова, 2002 р.; В.М. Мельник, 2003 р.; Є.В. Мних, 2005 р.; Ж.К. Нестеренко, А.В. Череп, 2005 р.; М.І. Ковальчук, 2005 р.; В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова, С.Б. Ільїна., А.Г. Темченко, О.М. Брадул, 2005 р.	Не подають поняття ліквідності підприємства	Але більшість авторів використовують показники ліквідності, які характеризують ліквідність суб'єкта господарювання. Деякі застосовують показники платоспроможності.

На нашу точку зору, з урахуванням зазначених недоліків буде доцільним розглянути такі варіанти визначень даного поняття:

1-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених.

2-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених.

3-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення активів у грошові кошти з метою погашення всіх довгострокових та поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених.

4-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення всіх довгострокових та поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених.

5-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань у міру надходження термінів їх сплати.

6-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань у міру надходження термінів їх сплати.

7-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення активів у грошові кошти з метою погашення всіх довгострокових та поточних зобов'язань у міру надходження термінів їх сплати.

8-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення всіх довгострокових та поточних зобов'язань у міру надходження термінів їх сплати.

На нашу думку, найбільш правильним є запропонований 2-й варіант: ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів.

Обґрунтування такої точки зору:

- по-перше, ліквідність суб'єкта господарювання – це дуже важливе практичне питання оцінки його фінансового стану в умовах ринку і його головне призначення полягає в дослідженні можливості трансформації саме оборотних активів як найбільш мобільної частини майна, бо вимушена реалізація необоротних активів – це вже не дуже нормальне явище в діяльності суб'єктів ринкової економіки. Тому ми приєднуємося до думок вчених-аналітиків, які вказують саме на ці активи і наголошуємо на оборотних активах;
- по-друге, не можна не враховувати, що здатність до трансформації активів у гроші може відбуватися швидко або повільніше, наприклад, суб'єкт господарювання може швидко продати оборотні активи, але із значними знижками в ціні, і отримати меншу суму, ніж реально коштує дане майно (фактор негайності повернення боргу – терміново потрібні гроші, ринкова конкуренція серед покупців – шукають, де придбати дешевше і користуються складним моментом у продавця – це вимушений його крок та ін.), тому у визначенні ми наголошуємо крім здатності до перетворення ще й на його швидкості;
- по-третє, важливим практичним питанням оцінки фінансового стану в умовах дії ринку є дослідження можливості погашення саме поточних зобов'язань, а не всіх боргів, у тому числі і довгострокових. Тому ми приєднуємося до думок тих авторів, які в цій частині визначення наголошують саме на поточних зобов'язаннях і ми вказуємо на мету – це погашення поточних зобов'язань;
- по-четверте, дискусійним є питання про терміни погашення поточних зобов'язань, бо вони можуть бути прострочені та не прострочені, а саме: ті, які настають негайно, та ті, які будуть виникати відповідно до чинного законодавства, укладених договорів, контрактів та ін. Ми вважаємо, що треба вказувати всі поточні борги, які має господарюючий суб'єкт, і не погоджуємося в цій частині визначення з тими авторами, які вказують тільки на непрострочені борги, оскільки можуть існувати і прострочені, котрі слід, на нашу думку, обов'язково враховувати при розрахунку різних показників ліквідності і проведенні фінансового аналізу.

Таким чином, запропоноване нами визначення ліквідності суб'єкта господарювання як здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів найбільш повно відображає природу даного поняття та враховує ринкові умови господарювання.

Поняття платоспроможності та ліквідності суб'єкта господарювання дуже близькі, але друге є місткішим: від ступеня ліквідності залежить платоспроможність. Сучасне розуміння ліквідності активів та ліквідності балансу є питаннями наших подальших наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багров В.П., Багрова І.В. Економічний аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 160 с.
2. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
3. Бочаров В.В. Финансовый анализ. – С.Пб.: Питер, 2002. – 240 с.
4. Головка В.І., Мінченко А.В., Шарманська В.М. Фінансово-економічна діяльність підприємства: контроль, аналіз та безпека: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 648 с.
5. Деєва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2007. – 328.
6. Економічний аналіз: Навч. посіб. / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбаток та ін.; За ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
7. Экономический анализ: Учебник / Под общ. ред. Л.Т. Гиляровской. – 2-е изд., доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 615 с.
8. Економічний аналіз господарської діяльності / В.І. Івашенко, М.А. Болюх. – К.: ЗАТ „НІЧЛАВА”, 2001. – 204 с.
9. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 400 с.
10. Ефимова О.В. Финансовый анализ. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во "Бухгалтерский учет", 2002. – 528 с.
11. Калина А.В., Конева М.И, Ященко В.О. Современный экономический анализ и прогнозирование (микро- и макроуровни): Учеб.-метод. пособ. – 3-е изд., перераб. и доп. – К.: МАУП, 2003. – 416 с.
12. Кіндрацька Г.І., Білик М.Г., Загородній А.Г. Економічний аналіз: теорія і практика: Підручник / За ред. проф. А.Г. Загороднього. – Львів: "Магнолія Плюс", 2006. – 428 с.
13. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
14. Ковалев В.В., Волкова О.М. Анализ хозяйственной деятельности: Учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во "Проспект", 2007. – 424 с.
15. Козак В.Г., Козак Г.Я. Аналіз фінансового стану акціонерного товариства. – К.: Аграрна наука, 2000. – 172 с.
16. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч. посіб. – 3-е вид., перероб і доп. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 294 с.
17. Костырко Р.А. Финансовый анализ: Учеб. пособ. – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.
18. Мельник В.М. Основи економічного аналізу: короткий теоретико-методологічний курс. – Навч. посіб. – К.: "Кондор", 2003. – 128 с.
19. Мец В.О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 1999. – 132 с.
20. Мних Є.В. Економічний аналіз: Підручник. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 472 с.
21. Мних Є.В., Буряк П.Ю. Економічний аналіз на промисловому підприємстві: Навч. посіб. – Львів: Світ, 1998. – 208 с.
22. Мошенський С.З., Олійник О.В. Економічний аналіз: Підручник / За ред. д.е.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Ф.Ф. Бутинця. – 2-ге вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП "Рута", 2007. – 704 с.
23. Нестеренко Ж.К., Череп А.В. Економічний аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2005. – 122 с.
24. Павловська О.В., Притуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисц. – К.: КНЕУ, 2002. – 388 с.
25. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2007. – 488 с.
26. Прыкина Л.В. Экономический анализ предприятия: Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 360 с.
27. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І. Методика і методологія економічного аналізу: Навч. посіб. – К.: ЦУЛ, 2008. – 430 с.
28. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Москаленко В.В. Аналіз фінансово-господарської діяльності із застосуванням ПК. – К.: ЦНЛ, 2006. – 336 с.
29. Прокопенко І.Ф., Ганін В.І., Петряева З.Ф. Курс економічного аналізу: Підручник / За ред. І.Ф. Прокопенка. – Харків: Легас, 2004. – 384 с.

30. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2005. – 662 с.
31. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. / С.Я. Салига, Н.В. Дадій, С.О. Корецька, Н.В. Нестеренко, К.С. Салига. – К.: ЦНЛ, 2006. – 210 с.
32. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 224 с.
33. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз: Навч. посіб. – Львів: "Новий світ – 2000", 2006. – 344 с.
34. Фінансово-економічний аналіз: Підручник / Буряк П.Ю., Римар М.В., Бець М.Т. та ін.; Під заг. ред. П.Ю. Буряка, М.В. Римара. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 528 с.
35. Фролова Т.О. Фінансовий аналіз: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 253 с.
36. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: Навч. посіб. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К.: ЦУЛ, 2002. – 360 с.
37. Чечевицина Л.Н. Анализ финансово-хозяйственной деятельности: Учеб. пособ. / Л.Н. Чечевицина, И.М. Чуев. – 3-е изд., доп. и перероб. – Ростов-на Дону: Феникс, 2006. – 384 с.
38. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: Міленіум, 2003. – 160 с.
39. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: Кондор, 2005. – 196 с.
40. Аналіз фінансового стану виробничої та комерційної діяльності підприємства: Навч. посіб. / В.П. Шило, Н.І. Верхоглядова, С.Б. Ільїна, А.Г. Темченко, О.М. Брадул. – К.: Кондор, 2005. – 240 с.
41. Шморгун Н.П., Головка І.В. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: ЦНЛ, 2006. – 528 с.